

Joku ja jokin -pronominien käytöstä.

»Timo lisäsi vauhtia, sillä jäljellä oli vain joku metri.» Onko suomen kielen opettajan, joka näkee tällaisen virkkeen oppilaan kirjoituksessa, merkittävä siinä esiintyvä *joku* punaisella osoittaakseen, että sana olisi vaihdettava toiseen (*jokin*)? Entä seuraavassa: »Sinne oli juuri tullut jokin konsulentti»? Pitääkö olla *joku*? »Vihelteleminen ei ollenkaan sovi meille koululaisille, joillekin katupojille ehkä» (*joillekuille?*). Tällai-

siin kysymyksiin antaa aihetta kirjakiellestämme nykyisin havaittava pyrkiäms vakinaistaa *joku* ja *jokin* -pronominien käyttöä, niin että edellistä käytettäisiin henkilöistä, jälkimmäistä asioista. Uusimmatkaan kielioppimme eivät kyläkään tässä suhteessa aseta jyrkkää vaatimusta¹, mutta kun eri kieltenoppaissa tällaista eron tekoa pidetään hyvään kieleen kuuluvana² ja — mikä tärkeintä — suurten kustannusliikkei-

¹ KETTUSEN ja VAULAN kieliopissa mainitaan, että *joku* tarkoittaa henkilöä, *jokin* asiaa, mutta todetaan, että eron teko on vaikeaa varsinkin taivutusmuodoissa [esim. Anna tämä jollekin t. jollekulle luokkasi oppilaista. Anna tämä jollekin t. jollekulle ahkeralle pojalle (§ 297)]. SETÄLÄ—NIEMINEN ei huomauta asiasta suoranaisesti, mutta esimerkkien perusteella voidaan päätellä, että tällaista erottamista pidetään suositeltavana [esim. Joku ainakin on, johon voi luottaa. Anna nyt jokin neuvo. Huomattakoon erittäinkin harjoituskappaleessa oleva esimerkki: Isä tahtoi antaa talon jollekulle pojistansa (§ 92)].

² K. CANNELININ Kieliopas I (Porvoo 1916) mainitsee hakemistossa lyhyesti: »*jokin* — *joku* — ed. asiasta; j. henkilöstä». ALLAN SARATIE Hyvää suomea (2. painos, Helsingi 1927): »*Joku* ja *jokin* sanojen välillä on nyttemmin tehtävä se ero-

demme taholta kielenkäyttöä on alettu ohjata tähän suuntaan, lienee yleistä, että opettajat tekevät mainitunlaisia korjauksia. Moni pitää nim. viisaimpana jo hyvissä ajoin totuttaa oppilaita sääntöön, jonka noudattamista ehkä jo hyvin pian aletaan esim. ylioppilastutkinossa vaatia. Niin pitkällä ei kuitenkaan vielä oltane¹, mikä mielestäni onkin luonnollista, kun ottaa huomioon, ettei ole yksityiskohtaisesti selvitetty, mitä kaikkea sisältyy yksinkertaiselta näyttävään vaatimukseen: *joku* henkilöistä, *jokin* asioista. Tällaista selvitystä odoteltaessa rohkenen esittää muutamia huomioita, joiden toivoisin antavan aihetta keskusteluun.

Olisi tärkeätä saada tietää, onko taroituksena kehittää kieltä siihen, että **k a i k i s s a** tapauksissa *joku*-pronominia käytettäisiin henkilöistä, *jokin*-pronominia asioista. Luulisi ajatuksen käyvän selväksi sellaisista teoksista, joiden alkuperäistä kieltä uusia painoksia otettaessa on tässä suhteessa korjattu, mutta niin ei ole laita. Saattaa panna merkille, että vaikka esim. Juhani Ahon pronomininvalintaan on reippaasti tartuttu, ei tasoitustyössä kuitenkaan ole sellaista johdonmukaisuutta, että voisi itse periaatteesta tehdä varmoja päätelmiä. Esim. Juhassa (Koottujen teosten 2. painos, Porvoo 1927) on kyllä *joku* säännöllisesti

vaihdettu *jokin*-pronominiin, jos on kysymyksessä asia, esim. »Niillä on jokin paha mielessä» (s. 16) (alkuaan: *joku* paha), »Jospa noita jonkin verran möisi-kin» (s. 19) (jonkun verran), »Ei heillä ole viljelyksiä eikä karjaakaan, jokin lehmä talossaan, Shemeikassa kolme.» (s. 97) (*joku* lehmä), »Vaaralta näkyivät rannattomat erämaat, siellä täällä jokin vieraan maan vaara.» (s. 114) (*joku* vieraan maan vaara), »Marja meni horrokisiin ja nukkui jonkin aikaa.» (s. 151) (jonkun aikaa), mutta milloin Aho on henkilöstä käyttänyt *jokin*-pronominia, se on saanut jäädä paikoilleen. Esim. »Tuvassa istui jotakin² mustia, nokisia, tervaisia jätkiä» (s. 16), »Kun sitä kosketti, oli se aina kuin vierasta lihaa, vastasi kuin kaukaa jostakin toisesta ihmisestä.» (s. 85), »eräänä narisevana pakasaamuna koirat taas olivat karanneet jälle jotakin tulijaa vastaan» (s. 137). Vrt.: »Mikä lie ollut, ihan ummikko, venakko, Serahviina *joku*.» (s. 137), »jonka kokassa istui airoilla Juha ja perässä *joku* nainen» (s. 49), »mutta kun siellä oli *joku* lapsi, joka parrahti itkemään» (s. 154), »Hän nousi lähteäkseen, kun *joku* samassa kulki ikkunan ohitse.» (s. 18), »Väliin mölähtelivät (lehmät), ei niinkuin jonkun ajamina, vaan niinkuin olisivat itse jotakin edellään ajaneet.» (s. 143). Henkilöstä puheen ollen on siis

tus, että edellisen muotoja käytetään henkilöistä, jälkimmäisen esineistä ja asioista» (s. 52). E. A. SAARIMAA Huonoa ja hyvää suomea (Porvoo 1930), s. 109 toteaa, että *jokin* ja *joku*-sanojen käytössä on pääsemässä valtaan sellainen eronteko, että edellistä käytetään asioista, jälkimmäistä henkilöistä.

¹ Suomen kielen opettajat ovat kyllä äskettäin saaneet pienen muistutuksen siitä, että ylioppilastutkintolautakunta voi vaatimuksissaan mennä koulukieliopin edelle. Tohtori Arne Anttila Vir. 1945 s. 469 valittaa, että opettajat ovat jättäneet merkittämättä sellaisia »pienempiä rikkeitä» kuin »ei *ollu* tehty». Huomauttakaan, että kieliooppiemme mukaan muoto on hyväksyttävä (ks. esim. SETÄLÄ Suomen kielioppi § 149, 1. muist., AIRILA Suomenkielen äänne- ja sanaoppi § 41, KETTUNEN—VAULA § 161 (jossa kuitenkin annetaan puoltolause tyyppille *ei ollut kutsuttu*), SETÄLÄ—NIEMINEN § 144).

² Kielenuudistajan rohkeutta osoittaa se, että Aholla esiintyvät äänneläilliset muodot: *jotain*, *jossain*, *jostain* jne. on säännöllisesti vaihdettu *k:l*llisiin: *jotakin*, *jossakin* jne. Mainitsen esim. seuraavan, jossa »korjaus» vaikuttaa erityisen häiritsevältä: »oli jotakin muutakin, jota olisi tahtonut muistaa» (s. 85), Aho: »jotain muutakin» (Juha 1911, s. 124).

säilytetty Aholla esiintyvä taivutus-
suhde: *joku* : *jonkun* : *jotakin* (*jotain*),
mutta ei asiasta; siinä: *jokin* : *jonkin* :
jotakin (*jotain*).

Sellainen pronominiinien käyttö, josta
edellä olen maininnut esimerkkejä, nä-
kyy olevan aivan yleinen teoksissa, joi-
den kieleen *joku* — *jokin* -sääntö on ollut
vaikuttamassa. Mainitsen esim. F. E. Sil-
lanpään »Nuorena nukkuneen». Siinä on
jokin asiaa merkitsemässä, esim. »jokin
ilvehtivä luonnonvoima» (s. 16), »jolloin
niitä ehkä myös oli tullut katselleeksi
jonkin iltaisen retken aikana» (s. 220),
»jos luen virsikirjasta jonkin kauniin vir-
ren» (s. 341), »jotkin iloääniset illanistu-
jaiset» (s. 220), »hän odotteli tapaavansa
Oskarin jonain iltana» (s. 227), »jos pöy-
dästä jokin loppui» (s. 14), »niinkuin
olisi sieltä jotain odottanut» (s. 54). Hen-
kilöstä käytetään sekä *joku* että *jo-
kin* -pronominia; edellinen esiintyy, mi-
käli on kysymyksessä yks. nominatiivi
tai genetiivi tai mon. nominatiivi, mutta
muissa tapauksissa on tavallisesti *jokin*.
Esim. »joku yksinäinen yön katselija»,
»joku kesäpoika» (s. 170), »kun joku avo-
suisempi sälli jotain nälvä» (s. 262), »joku
vielä voi tietää ja sanoa» (s. 21), »kuin
jos olisi jonkun sällin sieltä sängystä
karkoittanut» (s. 214), »Samaan tapaan
niitä lähti mökeistä ja pirteistä nuoria
miehiä, — —, jotkut aina kohtasivat
toisiaan» (s. 225); »että kun jomman-
kumman, Hilman tai Kustaan puhe
sattumaltakaan kosketti jotain plihtari-
laista» (s. 44), »Jokos taas sait pääsin-
kysyt joltain tädiltä?» (s. 49), »olihan
hän nähnyt, millainen katsanto oli jol-
lain varttuneemmalla työllä» (s. 218), »se
Ville — kuuluu olevan tukkipäällikkönä
taikka jonakin metsien ostajana» (s. 224),
»että sitä tilaa tarvitaan jollekin kolman-
nelle» (s. 250), »huusi jollekin toiselle
samantapaiselle yrittäjälle» (s. 254),

»muisti jotain kulkusäiliä, jolle oli tul-
lut olluksi tylynlainen» (s. 261). Vrt.:
»siinä oli lähellä Kustaa ja joitakuita
muitakin miehiä» (s. 24), »Yhä uusia tulle-
lee, jollakulla on jo hanurikin» (s. 226).

Sillanpään »Miehen tiessä», joka ilmes-
tyi »Nuorena nukkuneen» jälkeen, ei
puheenalaisten pronominiinien kohdalla ole
havaittavissa sellaista tasoittelua kuin
edellisessä teoksessa. Voi panna esim.
merkille, että *jokin* henkilöä tarkoitta-
vana esiintyy myös yks. nominatiivissa
ja genetiivissä, esim.: »Niinpä saattoi
hän jonkin kevytmielisen vähän isom-
man nulikan pullosta» (s. 13), »niinkuin
jonkin tylyn äidin vaippa» (s. 25). Teok-
sessa »Ihmiset suviyössä» (Helsinki 1934)
samoin, esim.: »niinkuin jonkin akan tai
hänen lastensa jättämä» (s. 22), »tyttö
kyseli niinkuin jokin mies ikään» (s. 87).
Tällaisten tapausten johdosta tulee ky-
syyneeksi: jos »Nuorena nukkuneessakin»
alkuaan oli esim. »jokin kesäpoika»,
»jokin yksinäinen yön katselija»¹, eikä
ollut aiheetonta vaihtaa *jokin joku* -pro-
nominiin, kun kerran sama *jokin*, niin-
ikään henkilöstä käytettynä, useissa
tapauksissa — tosin eri sijamuodoissa —
sai jäädä paikoilleen (esim. jotain kuku-
säiliä)? Voidaan tietysti sanoa, että
murteittain kehitys on vienyt juuri täl-
laiseen kahden eri paradigmman sekaan-
tumiseen (esim. Joku poika oli antanut
sen hänelle. Hän oli saanut sen joltain
pojalta.), mutta jos sen annetaan tässä
vaikuttaa, odottaisi myös asiasta puheen
ollen samaa suhdetta, siis esim. joku
kaunis virsi : jotain kaunista virttä.

Vaikka toisaalta näyttää siltä, kuin
oltaisiin valmiit myöntämään *jokin* -pro-
nominille niin laaja liikkuma-ala, että
se saisi erinäisissä tapauksissa merkitä
myös henkilöä (vrt. jotain kulkusäiliä), on
myös havaittavissa merkkejä, jotka viit-
taavat siihen, että johdonmukaisuuden

¹ Siinä onkin kuin erehdyksestä: »Ville oli hänelle pikemminkin kuin jokin van-
hempi sukulainen» (s. 159).

vuoksi halutaan välttää *jokin* -pronominin käyttämistä, kun on puhe henkilöstä; vain *joku* saisi tulla kysymykseen. Huomattakoon *joku* -pronominin käyttö esim. seuraavassa Lauri Haarlan romaanista »Ritvalan ilovalkeat» (Helsinki 1943) merkitemässänä kohdassa: »sen (seinäpeilin) sirojen sivupilareitten yläpuolella, harjakolmion alla, on varjokuva jostakusta Anjalan liiton miehestä» (s. 105). Mielestäni *jostakusta* vaikuttaa tässä niin oudolta, että sen kohdalla pakostakin pysähtyy ja joutuu ajattelemaan, ettei puheenalaisessa kielen uudistuksessa olla oikealla tiellä; muodon *jostakusta* tajuaa numeraaliksi ja odottaisi sen asemesta selvästi yhtä merkitsevää muotoa *jostakin*. Palautan mieleen edellä mainitsemani Sillanpäällä esiintyvän virkkeen: »Yhä uusia tulee, jollakulla on jo hanurikin.» Eiköhän useimpien lukijain korvassa *jollakulla* = muutamilla? Huomautan vielä eräistä *joku* -pronominin muodoista Rafael Koskimiehen teoksessa »Elävä kansalliskirjallisuus» (Helsinki 1944): »tosin ollaan tällöin kaukana siitä itsestään selvästä julistajan asenteesta, mikä on ominainen jollekulle Minna Canthille tai Kasimir Leinolle» (s. 267), »niinpä hänen Esteri Kalminsa elämäntarinaa — — tuli melkoinen annos Ibsenin naisia, jotakuta Hedda Gable-ria tai Hilde Wangelia» (s. 372). *Jollekulle, jotakuta* vaikuttavat sangen keinotekoisilta, ja epäilen, ettei ajatusta käsittäisi lainkaan, ellei tuntisi sanontatapaa esim. ruotsista.

Eikö ole liian kovakouraista kielemme ohjailua, jos *joku* pakotetaan merkityk-

seltään vastaamaan *jokin* -pronominia? Ovathan nämä pronominit rakenteeltaan niin erilaiset, että on ymmärrettävää, ettei toista voi vaikeuksista sijoittaa toisen tilalle. Huomattakoon esim. seuraava tapaus, jossa sitä ei voisi parhaimmallaan tahdolla ajatella: Siellä oli jos joitakin seikkailijoita ja onnenkijoita. — Murteissamme on kyllä tapahtunut *joku* ja *jokin* -pronominien sekaantumista — *joku* kai enimmäkseen tunkeutunut *jokin* -pronominin paikalle¹ —, mutta käsitykseni mukaan se yleensä koskee vain yks. nominatiivia ja genetiiviä sekä mon. nominatiivia, ja niin kauan kuin on kysymys näistä, toisen korvaaminen toisella käykin melko kivuttomasti. Toisin on muiden sijamuotojen laita. Mainitsen muutamia Heino-lan ja Iitin murteesta merkitsemiäni *joku* -pronominin esiintymistapauksia, jotka ovat sellaisia, ettei niihin voi sijoittaa *jokin* -pronominia merkityksen muuttumatta: *mitäs se minuu kuuluu, tiej jotakuta* (tee toista tai toista), *jossakussa ol hyvät huoniet* (muutamissa taloissa oli hyvät huoneet), *voi niit viel ollaj jollakulla, ja mie ev välitäm mänkyö johokkuhu* (menköön minne tahansa) (Heinola), *ei niit pal ollu, jossakussa talos vaa* (muutamissa taloissa), *olkah jossakussa* (olkoon missä tahansa) (Iitti). Vrt. yhdyssanoihin *jompikumpi, jolloinkulloin, jotenkuten*.

On sanottu, että siitä on etua, jos *jokin* ja *joku* sanojen käytössä pääsee valtaan sellainen eron teko, että edellistä käytetään asioista, jälkimmäistä henkilöistä.² Saattaa niin olla, mikäli prono-

¹ Murteittain ovat muodot *jokin, jonkin, joltin* harvinaisia — näin esim. Heino-lassa — ja saattaa panna merkille, että ne tuntuvat puuttuvan myös useilta kirjailijoilta (esim. Johannes Linnankoskelta).

² Kun LAURI KETTUNEN Saarimaan teosta »Huonoa ja hyvää suomea» arvostellessaan huomautti, ettei hän voinut pitää puheenalaista *joku* ja *jokin* -pronominien erottamista tarpeellisena (Vir. 1931, s. 127), Saarimaa huomautti siitä koituvan etua ja mainitsi esimerkit »siellä liikkuu joku»; »siellä liikkuu jokin»; »Suomen kansa kirjoittaa runoja, joissa jokin aina väräjä» (Vir. 1931, s. 134).

minia on käytetty substantiivisesti, mutta rohkenen epäillä, ettei hyöty ole niin suuri kuin ensi näkemältä voisi luulla. Yhteydestähän käy yleensä riittävän hyvin selville, onko kysymys henkilöstä vai asiasta. Sitä paitsi on huomattava, että sellaisesta *jokin* ja *joku* -pronomien erottamisesta, johon nykyisin pyritään, on myös haittansa. Ei näet voitane pitää minään etuna sitä, että *jokin* -pronomia on alettu käyttää samoin kuin *joku* -pronomia myös merkityksessä *muutama*, siis numeraalina. Nykyään näkee aivan yleisesti kirjoitettavan esim. *Jokin* markka aina liikenee. Hän viipty siellä jonkin päivän. Mainitsen jonkin esimerkin (näin esim. Virittäjässä). Ahon »Juhan» korjatussa painoksessa samoin, esim.: »Yhä rava-kammin Juha liikkui, ei välittänyt, vaikka *jokin* silmäkin verkosta repesi» (s. 87) (alkuaan: *joku* silmäkin). Tällainen *jokin* -sanan käyttö on kirjakielesämme uutta¹; jos siis jo entuudestaan saattoi syntyä epä tietoisuutta siitä, merkitsikö *joku* yhtä vai useampaa (*Joku* poika on vielä pihalla), olemme nyt joutumassa siihen, ettei myöskään *jokin* sanaa käytettäessä voi varmasti sanoa, onko kysymyksessä yksikkö vai monikko. Olemme siis menettämässä sen tärkeän edun, jota *jokin* -pronominin selvä yksiköllisyys on merkinnyt. Vrt.: *Jokin* poika on pihalla.

Onko tarpeellista käydä sillä tavoin korjailemaan kirjailijaimme kieltä kuin esim. Juhani Ahon »Juhassa» on tehty? *Joku* -sanan vaihtaminen *jokin* -sanaan

voi kyllä tuntua vähäpätöiseltä, mutta olisi kai otettava huomioon, että sanat sointuvaikutukseltaan ovat kovin erilaiset, niin ettei kielen kauneuden kannalta katsoen ole yhdentekevää, kumpaa käytetään. Mielestäni olisi runouden kielen suhteen syytä olla erittäin varovainen; ei pitäisi kiirehtiä tekemään korjauksia, jotka loppujen lopuksi voivat osoittautua harhaiskuiksi. Tässä suhteessa meillä ilmeisesti nykyisin ollaan liian innokkaita, sillä voi todeta, ettei metrillinenkin runous ole saanut jäädä täysin rauhoitetuksi alueeksi. Paavo Cajanderin »Vänrikki Stoolin tarinan» käänöksessä on runossa »Vänrikki Stool» säepari: »Mukaani vein sen, kääntelin sivuja jonkun hetken»; tämä kohta on vuoden 1942 painoksessa saanut asun: »Mukaani vein sen, kääntelin sivuja jonkin hetken.» Vertailun vuoksi mainitsen, että esim. Otto Manninen käyttää *joku* -sanaa samoin kuin Cajander: »ehk' omenoitakin, jos kesä kaunis on vain, *joku* joutuu» (»Hanna», Porvoo 1940, s. 14). Olisiko siis tähänkin jo heti tehtävä korjaus? Ja missä on sitten raja? Mitä olisi sanottava esim. Yrjö Jylhän runosta »*Joku* virsta vain oli sinne» (Kiirastuli, Helsinki 1941)? — Eiköhän olisi syytä vielä harkita, onko *joku* — *jokin* -säännön käytäntöön soveltamisesta todellakin kielellemme niin suurta hyötyä, että sen takia kannattaa tehdä uusinkin runoutemme jo alun alkaen vanhentuneeksi.

Eeva Lindén.

¹ Esim. LÖNNROT sanakirjassaan tekee tässä suhteessa *jokin* ja *joku* -pronomien välillä selvän eron: *jokin* någon, någon helst, helst någon, hvilken som helst; *anna jokin* *neuvo* gif helst något råd; *joku* någon; *anna joku* *neuvo* gif något råd; 2) några få, en och annan; *sano j.* *sana* säg några (få) ord; *tuli j.* *mies* det kom några män. — SETÄLÄ mainitsee *joku* -sanan epämääräisten lukusanojen joukossa, mutta ei *jokin* -sanaa (Suomen kielioppi § 100).